

Posudek disertační práce

CHALUPSKI, Michal. *Obraz evangelické liturgie na území Čech a Moravy od Tolerančního patentu do 80. let 20. století na základě bohoslužebných agend*. Vedoucí práce: Mgr. Ota Halama, Th.D. Praha: Evangelická teologická fakulta, UK, 2018. 472 s.

Kvalifikační práce Mgr. Michala Chalupského představuje velmi detailní popis *pořádků* pro slavení bohoslužby a jiných obřadů, které byly ve formě agend sestaveny, aby formovaly bohoslužebnou praxi sborů evangelických církví na území Čech a Moravy od vydání Tolerančního patentu po vydání druhého dílu Agendy ČCE roku 1988. Vedle vlastního textu, ve kterém je téma zpracováno, obsahuje předložená práce soupis použitých pramenů s řádnou identifikací a obrazovou přílohu.

Jedná se o původní práci, v níž autor zpracoval převážně popisnou metodou poměrně rozsáhlý soubor bohoslužebných pramenů. Některým z nich byla dosud věnována sporadická odborná pozornost, jiné jsou české odborné veřejnosti představeny poprvé. Práce vykazuje velmi detailní obeznámenost s prameny, která umožnila autorovi nacházet doklady či náznaky vlivů starších agend na další agendární tvorbu.

Celkový ráz textu je dán vymezením cílů, které M. Chalupski formuluje v úvodu své práce (s. 11-12). Pozornost zamýšlí soustředit na „bohoslužebné pořádky“ a „vysvětlující oddíly“ jednotlivých agend, aby na jejich základě určil „struktury a průběh bohoslužebných úkonů“, ukázal na jejich možné pramenné „předlohy“ a představil „obraz“ (s. 442) bohoslužebné praxe evangelických sborů a církví, kterou zkoumané agendy chtěly formovat. S ohledem na zkoumaný materiál se jedná o značně náročné cíle. Je proto třeba ocenit pracovní úsilí autora a přehledné zpracování.

Předložená práce vykazuje z mého pohledu nedostatky v odborné práci. Shledávám je v následujících oblastech:

1. vymezení pramenů a předmětu zkoumání
2. vztah mezi vymezením cílů v úvodu a závěrečným shrnutím výsledků zkoumání
3. přehled dosavadního bádání
4. metodologie

Ačkoli se autor velmi podrobně a detailně věnuje jednotlivým pramenům, neposkytuje obecně zaměřenou a odborně fundovanou typologickou charakteristiku zkoumaných liturgických pramenů. Nediskutuje základní otázky, co je „agenda“, popř. „bohoslužebná kniha“, a jaká byla (případně jak se měnila) její funkce v rámci církevní praxe. Pouze konstatuje, že agendy a bohoslužebné knihy „zahrnují texty, podle nichž se měly jednotlivé obřady vykonávat a jistě se dle nich tu více, tu méně i vykonávaly.“ (s. 12). Neposkytuje tak důvody pro svou volbu tohoto pramene jako základního zdroje pro poznání struktury evangelických obřadů. Je si vědom toho, že se jedná o specifický pramen, ze kterého lze

pouze omezeně usuzovat na konkrétní bohoslužebnou praxi (s. 12), ale neprezentuje v zásadě žádné důvody, proč tomu tak je, a nevyvozuje z toho jasným způsobem důsledky pro postup své práce a její závěry. Ačkoli lze agendy zkoumat bez kladení otázky po jejich vztahu ke konkrétní liturgické praxi, autor tímto způsobem své zkoumání neomezil (chce přispět k poznání bohoslužebného života evangelických církví), a proto měl také tento vztah ve své práci více teoreticky tematizovat.

Nejasnost provází i samotný proces selekce pramenů. Autor pouze zmiňuje, že část z nich našel v knihovně ETF UK a Ústředním archivu ČCE, a dodává, že se nevěnuje „všem titulům z obou zdrojů, některé z nich jsem z určitých důvodů nezařadil, na druhé straně jsou ale některé další agendy a bohoslužebné knihy přidány.“ (s. 12). Jaké tyto důvody pro selekci pramenů byly, však autor nepíše. Pro historickou práci je to však věc podstatná.

Podobným způsobem není v úvodu práce zřetelně charakterizován předmět zkoumání. Mají jím primárně být „bohoslužebné pořádky“ a příp. také „vysvětlující oddíly“. Autor ve své práci ale opět nepodává obecnou charakteristiku toho, co chce zkoumat. Co rozumí výrazem „bohoslužebný pořádek“? Svě porozumění prezentuje pouze detailním popisem (vlastně svého druhu selektivním přepisem) pramenů. Postrádám zasazení tématu *pořádku* do širšího historického (a teoretického) kontextu a přinejmenším stručnou charakteristiku specifik luterských a reformovaných *pořádků* jednotlivých „služebností“, které by poskytly základní identifikaci stavebních prvků a vzájemných vztahů mezi nimi. (To je závažné i s ohledem na to, že v samotném postupu práce u některých agend či bohoslužebných příruček autor výslovně uvádí vědomou práci s dosud vydanými zahraničními agendami a jejich *pořádky*.) V případě stavebních prvků se jedná i o jejich pojmenování, tradiční strukturu a její konkrétní transformaci v reformačním prostředí (kolekta, předzpěv, suspirium, introit, antifona, invitorium/adjuitorium, eucharistická modlitba apod.) Některá označení, např. „antifonální modlitba“, pokládám pak za matoucí. V tomto smyslu nedostatečná příprava vede k tomu, že autor při zpracovávání textu agend vlastně vyjmenovává jednotlivé prvky tak, jak je pramen nabízí, a pouze je klade vedle sebe. Nerozlišuje jejich relativní význam a důležitost pro celkovou stavbu daného *pořádku* a teologii v něm vyjádřenou. Představuje např. křestní formuláře Vídeňské agendy a popíše/přepíše předepsaný postup provedení křtu, aniž by skutečně promýšlel shody a rozdíly mezi nimi. Jestliže přepracované vydání Vídeňské agendy nabízí zvláštní formuláře pro křest nemanželského dítěte, nalezence či židovského proselyty, jedná se o významnou variantnost, která si žádala odlišný přístup ke zkoumání křestního *pořádku* této agendy. Jiným příkladem míněné nedostatečnosti může být pojednání o Agendě ČCE. Její autoři vědomě pracovali s určitým, na dějinách liturgie a ekumenickém dialogu založeným konceptem bohoslužebného *pořádku* v kontextu jednotlivých služebností, který sice reflektuje M. Chalupski v grafickém zpracování struktury bohoslužby s večerí Páně (s. 399n), ale zcela opomíjí samostatně reflektovat v samotném textu práce, zvláště pak v závěrečném hodnocení. Pokud jsou tématem „bohoslužebné pořádky“ a „vysvětlující oddíly“, pak se jedná o natolik významné a podstatné novum této dvoudílné agendy, že jeho podtržení bylo žádoucí.

Shledávám podstatný rozdíl mezi úvodním vymezením tématu práce a jejím závěrem, resp. závěrečným hodnocením. V něm se autor téměř nevěnuje samotným bohoslužebným *pořádkům* (jejichž detailnímu popisu věnoval podstatnou část své práce), ale mnohem více tématům přidruženým, jakými jsou „aktivní účast“, typy formulářů (variantnost křesťanských formulářů) či obřadů (úvod matky) apod. V závěru své práce se tak soustředí na témata, kterým při samotném zpracování pramenů v jednotlivých kapitolách věnoval okrajovou pozornost. To je pro mne vlastně nejpodstatnější závěr Chalupského práce. Právě tato „periferní“ témata jsou na zkoumaných agendách z pohledu sociálních dějin liturgie nejzajímavější. V závěrečném shrnutí nejsou pak zmíněny *pořádky* svatebních, ordinačních a pohřebních obřadů. Nevyváženost hodnotících částí práce je zřejmá i ve zpracování dílčích hodnocení, která autor nabízí vždy na závěr jednotlivých podkapitol. Některá z nich často velmi lakonicky shrnují to, o čem v dané podkapitole pojednával (srov. např. 311 nebo 325).

U disertačních prací je kladen důraz na úvodní shrnutí dosavadního stavu bádání. S ohledem na původnost tématu předložené práce se tento požadavek může týkat pouze jejích dílčích částí. Autor s dosavadní literaturou k jednotlivým agendám či širším celkům (např. luterské agendy) pracuje, ale zmiňuje ji spíše v průběhu zpracování daného pramene než na jeho začátku jako určité východisko. V případě agendární tvorby v ČCE opomíjí příspěvky P. Filipiho a T. Landové prezentované na třech liturgických kolokviích pořádaných CMTF v Olomouci, následně vydané v příslušných konferenčních sbornících/kolektivních monografiích.

Podobně patří ke standardním prvkům disertační práce část věnovaná metodologii. Ta v práci M. Chalupského chybí. Fakticky jejímu konkrétnímu zpracování dominuje popisná metoda, jejímž výsledkem je cyklická kumulace nezřídka se opakujících údajů. Na některých místech je doplněna určitou komparací, která má spíše charakter konstatování shod a rozdílů, s nimiž autor dále nepracuje. S ohledem na množství zkoumaného materiálu autor nejspíše rezignoval na uplatnění hlubší analýzy.

Předložená práce je ve svém celku původní, na popisné metodě založenou prezentací vybraných liturgických pramenů bez náležitě propracovaného teoreticko-historického rámce.

Přes uvedené výhrady práce přináší do dosavadního bádání základní zpracování důležitých pramenů pro poznání dějin bohoslužby reformačních církví v Čechách a na Moravě. Autor by měl mít příležitost ji před komisí obhájit.

Její publikaci v současné podobě nedoporučuji.

V Praze dne 28. 8. 2018

Mgr. Pavel Kolář, Th.D., v.r.